

Vista actual del conjunt monumental de la Cartoixa de Valldemossa.

La difícil convivència entre turisme i patrimoni a la Cartoixa de Valldemossa

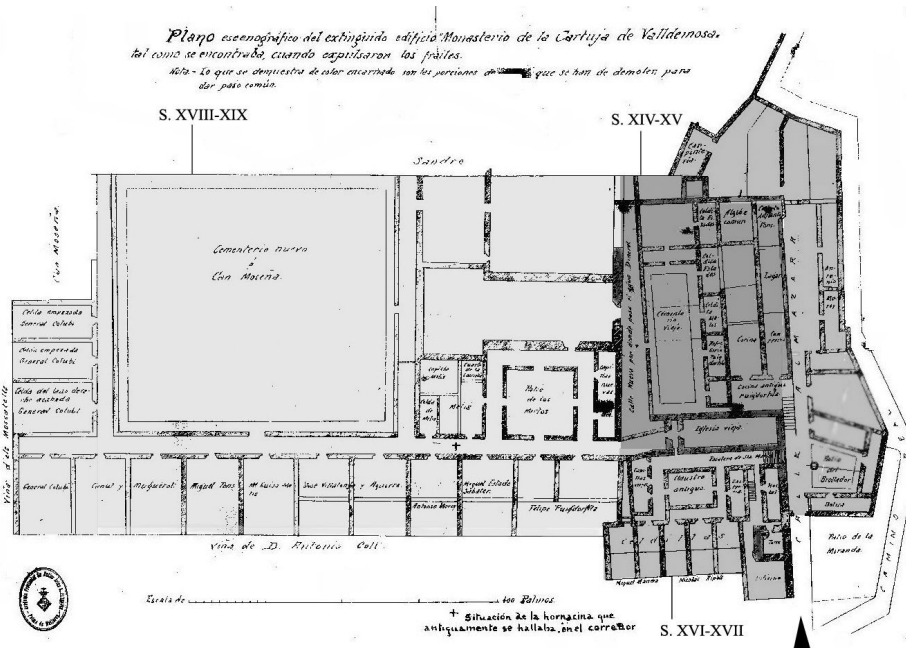
El Grup de Conservació del Patrimoni Artístic Religios de la Universitat de les Illes Balears ha analitzat les conseqüències derivades de l'explotació turística del conjunt monumental i ha proposat la creació d'un pla director per evitar-ne la degradació. També ha efectuat una reconstrucció virtual del paviment ceràmic de l'església de la Cartoixa i ha indicat la necessitat d'un pla de conservació per recuperar-lo

---

Palma. Octubre de 2010

La Cartoixa de Valldemossa constitueix un dels conjunts monumentals més visitats de l'illa de Mallorca, amb aproximadament dos-cents mil visitants cada any. Els seus diversos edificis, que reflecteixen més de set-cents anys d'història, són dipositaris de significats tan canviants com els d'un palau reial medieval (1309-1399) o un monestir cartoixà (1399-1835). Malgrat que la Cartoixa està protegida per les figures de Conjunt Historicoartístic Nacional (1971) i de Bé d'Interès Cultural (1973), la desmembració i divisió en mans privades l'any 1842, l'explotació com a recurs turístic des de mitjan segle XX i l'absència d'un planejament museístic unitari hi han generat grans contradiccions de tipus conceptual i de conservació material que han contribuït a la seva degradació. Així ho han detectat els estudis del Grup de Conservació del Patrimoni Artístic Religios de la Universitat de les Illes Balears, que ha proposat la redacció d'un pla director per revaloritzar el monument i per garantir-ne la interpretació i la conservació en el futur.

La Cartoixa exerceix una funció catalitzadora al municipi de Valldemossa a efectes mercantils i d'oferta complementària. Això es reflecteix en la urbanització de l'entorn del monument, als espais que un dia formaren part del monestir i avui són difícilment llegibles. L'explotació turística que conservà la Cartoixa ara la degrada. Segons els investigadors de la UIB, l'oferta complementària sorgida a l'ombra del monument s'erigeix en el principal competidor econòmic, però, a més, constitueix l'amenaça més visible i agressiva de l'entorn patrimonial.

Plànol de la Cartoixa dividida l'any 1845.
Acadèmia Provincial de Belles Arts.

Interpretació complicada

D'una banda, el grup de recerca que dirigeix la doctora Mercè Gambús, professora del Departament d'Història de l'Art de la UIB, ha constatat que la manca d'un planejament museològic unitari impedeix la interpretació correcta del significat del conjunt monumental.

La desamortització, la divisió i privatització dels edificis i la intromissió urbana significaren la desconstrucció del monument, i l'assumpció de nous usos i significats que contribuïren a consolidar el calidoscopi significatiu en què s'ha convertit el monument i les dificultats que entranya la seva comprensió. La Cartoixa com a museu va començar la seva activitat de forma no reglada amb visites esporàdiques de personalitats desitjoses d'evocar l'estada de Frédéric Chopin i George Sand. Des de 1929 i progressivament, es va desenvolupar la museïtzació del monestir com a resultat de la suma d'iniciatives particulars, incentivada per un entorn paisatgístic i arquitectònic singular, una història rica i complexa i uns espais pràcticament buits, on s'entremesclaren els objectes lligats a l'edifici amb els dels successius propietaris. No hi va haver un plantejament museològic de conjunt, sinó que, amb l'interès creixent que suscitava el monument i el desenvolupament del boom turístic a les Illes Balears en la dècada dels seixanta, cada propietat organitzà un museu seguint els seus propis criteris. La situació actual de la Cartoixa és deutora de les circumstàncies descrites i de les dificultats per reparar-les.

Els investigadors de la UIB han identificat diferents factors que contribueixen a la confusió del visitant: la diversitat de funcionalitats acumulades pel conjunt durant set-cents anys, la desmembració i transformació dels espais, la realització de l'itinerari turístic de forma inversa a la cronologia històrica, l'absència d'un discurs museològic unificat entre les diferents parts del conjunt, la superposició semàntica dels continguts exposats, estiguin vinculats o no a l'edifici, i l'existència de museografies insuficients, sovint obsoletes i desiguals. Tots dificulten la interpretació dels espais i dels objectes que s'hi exposen. A més, provoquen la degradació de la Cartoixa com a bé patrimonial, ja que li neguen la possibilitat d'explicar per si mateixa la transformació i la riquesa mitjançant un discurs històric de caràcter diacrònic.

Durant la visita no s'explica al visitant la importància del temple com a nucli neuràlgic i focus matriu de tota la planificació espiritual de la Cartoixa. L'església i la sagristia combinen l'ús turístic amb el culte dominical, i aquest fet reflecteix situacions confuses que impedeixen la correcta interpretació del monestir com a bé cultural.

Quant a les cel·les, el visitant observa a la cel·la prioral característiques i recreacions de la vida quotidiana de l'orde cartoixà que s'entremesclen amb objectes aliens, la qual cosa conforma una museïtzació decorativista i confosa. Les cel·les 2 i 4 són les úniques obertes al públic que permeten veure amb poques modificacions l'espai vital del monjo cartoixà, però, malgrat tot, la seva museografia està dedicada a recordar l'estança de Frédéric Chopin i George Sand. Ambdues cel·les expliquen un mateix discurs de forma molt distinta i evidencien la falta de consens que les caracteritza, a partir del cartellisme existent, que trasllada al visitant la immemorial disputa entre una i altra perquè és discuteix quina de les dues fou l'habitatge de Chopin i Sand, o quin el piano utilitzat.

Les dificultats d'interpretació també afecten el Museu Municipal, la construcció del qual va modificar greument el perfil del claustre major, i a més, conté quatre seccions museístiques no relacionades amb l'edifici. L'espai obert del claustre major ha estat reconvertit en jardí públic municipal i no s'integra dins el recorregut turístic, malgrat la seva importància conceptual. Finalment, l'itinerari fa retrocedir el visitant fins al palau del Rei Sanç, que és la part més antiga del conjunt, on només es conserva una petita part de l'original palau medieval, embeguda en la reforma cartoixana, així com un significatiu claustre renaixentista, amb les seves capelles i cel·les. El que s'hi mostra finalment és en realitat un casal mallorquí concebut com a casa museu amb algunes referències a personatges que l'habitaren com Gaspar M. de Jovellanos o Rubén Darío. Resulta impossible distingir les etapes del palau-monestir-casal que caracteritzen la seva arquitectura i la seva relació amb la Cartoixa vuitcentista.

Conservació i reconstrucció virtual

La diversitat cronològica i l'extensió del conjunt monumental fan que el manteniment del conjunt monumental sigui complicat. Així, l'estat de conservació és desigual, i les problemàtiques que el grup de recerca de la UIB hi ha detectat es poden imputar a causes

Reconstrucció virtual en tres dimensions de l'església de la Cartoixa.

diverses, com ara l'estat inacabat de part del monument, l'abandonament i la degradació dels espais comunitaris, que contrasta amb el bon estat general de les propietats privades, l'existència de patologies derivades de factors ambientals, estructurals o funcionals i l'agressió d'usos derivada del model turístic massificat i concentrat en grups de visitants.

Les investigadores han detectat les problemàtiques més significatives al claustre major i l'església, i a les façanes, on l'abandonament i la degradació són especialment greus. Igualment, destaquen els problemes d'humitat en les teulades que afecten voltes, murs i paviments, i que han deteriorat

les pintures murals i els estucats del temple. A més, els efectes mecànics del turisme massiu i degradador han provocat la pràctica desaparició d'un conjunt de rajoles de gran originalitat i valor que conformava els paviments. En aquest sentit, el grup ha catalogat els dissenys de rajoles existents i ha revelat la fabricació local d'algunes de les sèries estudiades gràcies a una metodologia multidisciplinària que es basa en l'aprofitament de les tècniques de la microscòpia òptica de reflexió, espectroscòpia SEM-EDS i els estudis de DRX.

*Estratigrafia
(dreta)
corresponent
al cos ceràmic
i a l'esmalt
verd de la
rajola (esq.)
del paviment
de l'església
de la Cartoixa.*

A més de l'estudi, l'equip de la UIB ha reconstruït virtualment el paviment deteriorat de l'església de la Cartoixa, la qual cosa ha permès completar la lectura simbòlica del paviment en el context del temple. La reconstrucció virtual s'ha fet mitjançant tècniques digitals de caràcter planimètric i tridimensional –com l'ús de la tècnica de l'escanejat per làser i dels programes informàtics associats–, amb la finalitat de recuperar el significat del paviment en el context arquitectònic del recinte sacre. La reconstrucció virtual ha permès a l'equip de la Universitat analitzar el paviment no com un simple element decoratiu, sinó com el punt de partida d'un itinerari iconogràfic de gran significat en el conjunt de l'església.

En la mateixa línia, el grup de recerca ha definit una proposta de directrius historicoartístiques destinades a l'elaboració d'un possible pla de restauració i conservació. Entre d'altres recomanacions, l'equip ha proposat la restricció del pas sobre el paviment, amb l'acotació de zones delimitades per a les celebracions religioses multitudinàries i les visites turístiques.

Cap a un pla director

El Grup de Conservació del Patrimoni Artístic Religios remarca que les solucions a les problemàtiques descrites passen necessàriament per una revisió crítica del model de conservació, ús i gestió del conjunt monumental desenvolupat fins avui, amb l'horitzó posat en un altre model que en permeti recuperar el valor i el significat històric, i que en garanteixi la sostenibilitat material. En aquest sentit, l'equip d'investigadors de la UIB ha proposat la redacció d'una pla director per al conjunt monumental de la Cartoixa de Valldemossa, com a proposta alternativa al model actual. Aquesta iniciativa hauria d'incloure quatre grans àrees de treball. D'una banda, un diagnòstic tècnic, jurídic i funcional del monument. A més, un pla d'actuacions, que garanteixi la coordinació i el seguiment per part de totes les institucions i propietats implicades. En tercer lloc, un pla d'usos, i, finalment, un pla de gestió, que determini els sistemes de coordinació, direcció i seguiment de la programació, com també la col·laboració entre la propietat i les institucions implicades en l'execució del pla director.

Fitxa del projecte

Títol del projecte

La recuperació de la decoració mural en l'arquitectura religiosa de les Illes Balears (Ministeri d'Educació i Ciència, Pla nacional d'investigació científica, desenvolupament i innovació tecnològica 2004-2007, HUM2006-07725/Arte).

Altres projectes relacionats

Estudis científicotècnics per a la redacció d'un pla d'intervenció en els revestiments murals (ceràmics i esgrafiats) de la Cartoixa de Valldemossa (Conselleria d'Economia, Hisenda i Innovació, Govern de les Illes Balears, Ajudes per a dur a terme accions especials de recerca, desenvolupament tecnològic i innovació, AIB2006A).

Investigadora responsable

Dra. Mercè Gambús Saiz
Professora titular d'universitat
d'Història de l'Art
Departament de Ciències Històriques
i Teoria de les Arts
Universitat de les Illes Balears

Mercè Gambús, investigadora principal del Grup de Conservació del Patrimoni Artístic Religiós.

Altres membres del grup

Concepció Bauçà de Mirabò Gralla
Guillem Fiol Pons
Miquela Forteza Oliver
Marta Tomàs Rubio
Antònia Reig Morro
Andreu Josep Villalonga Vidal

Publicacions

Gambús, M. i Bauçà de Mirabò, C. (2010). «Tourism and sustainable heritage. The case of Valldemossa monastery in Mallorca (Spain)», a Amoêda, R., Lira, S. i Pinheiro, C. (eds.), *Heritage 2010: Heritage and Sustainable Development*, Green Lines Institute, Lisboa.

Bauçà de Mirabò, C., Gambús, M. i Rubio, M. (2009). «La degradación y pérdida del pavimento cerámico de la iglesia de la Cartuja de Valldemossa (Mallorca). Criterios de restauración y conservación», a GEIIC (ed.), *IV Congreso del Grupo Español del IIC: La restauración en el siglo XXI. Función, estética e imagen*, pàg. 249-260. Madrid.

Bauçà de Mirabò, C. (2008). *La Real Cartuja de Jesús de Nazaret de Valldemossa. Formación y evolución de su patrimonio histórico-artístico*, J. J. de Olañeta – Edicions UIB, Palma.